

EXTREMISMUL DE DREAPTA ÎMPOTRIVA PLURALISMULUI RELIGIOS ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ – O MĂRTURIE DOCUMENTARĂ

Prof. univ. habil. dr. Șerban TURCUȘ

*Facultatea de Istorie-Filosofie,
Universitatea "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, Romania
serban.turcus@ubbcluj.ro*

ABSTRACT: Right-wing extremism against religious pluralism in interwar Romania – A documentary testimony.

Interwar Romania experienced right-wing extremism that manifested itself against religious pluralism. The present article is based on the unpublished memoirs of a legionnaire exiled in Germany, Vasile Coman, who stands against the neo-Protestant denominations, accusing them of destabilizing Romanian Christianity. Representative of the anti-Semitic legionarism, Coman mistakenly considers neo-Protestant confessions as an effect of the influence of Jewish financiers who want to destroy Christianity, not knowing the true history of the genesis of these confessions and how they reach Romania. Historical evolution has shown that the prophecy of right-wing extremism has not been fulfilled, and neo-Protestant confessions enjoy respect in Romania and develop harmoniously.

Keywords: Romania, legionarism, sectarianism, antisemitism, exile.

Peisajul politic românesc interbelic a fost cel al unei democrații debile, puse la încercare în diferite momente de forțe centrifuge (mai cu seamă), dar și de cei care ar fi trebuit să fie custozii pluralismului politic (monarhul constituțional – Carol al II-lea și partidele politice).

Forța politică cea mai destabilizantă a fost, din a doua jumătate a deceniului al III-lea al secolului trecut, gruparea extremistă cu nume gradual modificat Legiunea Arhanghelului Mihail, Garda de Fier, partidul Totul pentru țară¹. Combustionați de un aparent zel ardent pentru o Românie

---

¹ Pe această temă Traian Sandu, *Istoria Gărzii de Fier. Un fascism românesc*, Chișinău, Editura Cartier, 2020, traducere a monografiei, *Un fascisme roumain. Histoire de la*

ideală, gruparea extremistă era un receptacol de vocații juvenile mai cu seamă, dispuse să propună un model de viață publică încorsetată în valori ancestrale, aflat în coliziune cu procesul modernizator pe care-l traversa, remorcată la evoluția continentală, România.

Având în vedere valorile de referință ale acestei grupări politice, cu puternice fațete culturale și sociale, schemele de gândire politică care au evoluat spre ceva ce am putea numi „ideologie”, erau niște scheme integriste, care nu acceptau permisivitatea confruntării critice cu alte tipuri de gândire izvodite din alte matrici culturale.

În interbelicul românesc ne aflăm la prima experiență unificatoare, fiecare dintre părțile alcătuitoare ale noii României venind cu propriile-i specificități și tipicități regionale. Armonizarea acestora (neterminată chiar și în prezent) cerea o adevărată frunzășă a frunzașilor politici la temele cu care se confrunta noua societate românească. Din această perspectivă, poate Transilvania avea cea mai complicată, dar în același timp și cosmopolită situație. Pe de o parte era comunitatea românească care, în sfârșit, putea să se manifeste liber și fără constrângeri, pe de altă parte comunitatea maghiară ce se vedea învinsă istoricește vorbind și nevoită să se redimensioneze în vocație și așteptări. Alături de aceste două mari comunități etnice existau comunitățile sașilor, evreilor, slovacilor, romilor, armenilor etc. Sensibilitățile tuturor acestor grupuri de populații, cu profil etnic distinct, nu erau doar etnice ci și religioase, de multe ori cele din urmă accentuând clivajul etnic.

Mai cu seamă în cuprinsul populației românești se vedea o partiționare religioasă în două blocuri masive, destul de reticente unul cu altul: ortodocșii și greco-catolicii. Aceștia însă, erau flancați de câteva decenii de noi experiențe religioase ce evoluaseră spre forme de cult în afara spațiului românesc și reprezentau o noutate în peisajul public transilvan și general românesc: era vorba de cultele neoprotestante care erau, în manieră total greșită, calificate drept secte. Cultele neoprotestante în Transilvania nu reprezentau, așa cum este acreditat ca un loc comun, o exegeză biblică și confesională direct neromânească, întrucât primii muguri ai acestora au

---

Garde de fer, apărută în 2014 la Editions Perrin, Paris; Francisco Veiga, Istoria Gărzii de Fier (1919-1941). Mistica ultranaționalismului, trad. M. Ștefănescu, București, Editura Humanitas, 1995 și la Armin Heinen, Legiunea „Arhanghelul Mihail”, mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional, traducere de Cornelia și Delia Eșianu, București, Editura Humanitas, 2006.

fost marcați de experiențele emigranților români din Ardeal care nu au mai suportat deznăționalizarea maghiară și lipsa de șansă pentru viitorul familiei. Aceștia și-au apropiat în Statele Unite noul tip de exegeză biblică, au observat maniera în care coexistă mai multe tipuri de experiență confesională, iar dacă au revenit, și-au propus să împărtășească în Transilvania tipul de practică religioasă descoperit și împărtășit acolo.

Experiența americană adusesse cu sine, în Transilvania atât antebelică cât și interbelică, la revenirea celor plecați, noi tipuri de atitudini confesionale, unele mai viguroase misionar și mai radicale, dar care în S.U.A. coexistau organic fără neapărata aliniere la o politică sau la alta. Acest tip de religiozitate transpus în România era privit cu suspiciune, și de partea confesională, dar și de partea seculară. Naturală pentru S.U.A., care se alimenta cu emigranți părtași la diferite exerciții de spiritualitate, această atitudine pluriconfesională indusesse toleranța care avea și un versant al atitudinii favorabil națiunilor oprimare sau îngădite. Se uită des, în analiza vieții politice a României interbelice, că posibilitatea de realizare a visului unității naționale s-a conturat și datorită principiilor puse în practică de un vizionar și promotor al pluralismului politic și religios – Woodrow Wilson.

Intervenția de față dorește să analizeze un anume tip de atitudine care s-a cristalizat în jurul extremei drepte din Transilvania, zona mai cu seamă centrală (pentru o precisă delimitare geografică) cu propensiune intolerantă și defăimătoare cu privire la noile realități confesionale de difuziune recentă. Este vorba de un manuscris, deși consultat des, rămas încă inedit, păstrat în Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale², aparținând unui fruntaș legionar, Vasile Coman³, care și-a redactat, spre sfârșitul

---

2 Arhivele Naționale ale Românie – Serviciul Județean Cluj, *Fond personal Vasile Coman*, Dosar 3. *Memorii legionare*.

3 Câteva date din tinerețea lui Vasile Coman regăsim în acest profil: „Vasile Coman se născuse în 1912 la Luduș, în județul Turda. Crescuse citind „Libertatea” lui Ioan Moța, iar în 1926, când Nicolae Totu a ucis un licean evreu la Cernăuți, ludușenii au făcut o chetă și i-a trimis banii lui Totu prin intermediul ziarului lui Moța. Mai mulți oameni din Luduș și-au făcut abonament în 1927 la primul ziar al Legiunii, „Pământul strămoșesc”. În 1928, Codreanu a vizitat Ludușul, pentru a-l boteza pe nepotul lui Amos Horațiu Pop. Pop era unchiul lui Coman și, cârciumar fiind, avea tot felul de relații în oraș. Când Codreanu, aflat într-un turneu de propagandă câțiva ani mai târziu, a ajuns din nou în Luduș, Pop și alți ultranaționalisti de acolo i-au cazat pe legionari și le-au pregătit pene de curcan pe care să le poarte. La 19 ani, Coman era nerăbdător să se implice în campania electorală din județul Neamț în 1931, dar părinții și unchiul său au considerat că era prea tânăr pentru

vieții, memoriile și le-a transmis spre custodie arhivelor clujene. Am ales câteva excerpte din memoriile acestui extremist pentru a ilustra maniera în care era evaluat peisajul pluralismului religios interbelic din partea unei organizații cu vederi nondemocratice.

Asertează Vasile Coman: „Acum să trec la sectele religioase. Pentru pulverizarea credinței creștine protocoalele prevăd crearea, în mod artificial la o puzderie de secte (sic!), **care se rup de biserica mamă pe motivul că preoții nu mai respectă învățăturile Mântuitorului, că sunt corupți, materialști au transformat religia într-o afacere mănoasă, și diferite alte acuze care din**

---

asta. Coman nu s-a demoralizat și a reușit să facă rost de bani pentru cheltuielile de călătorie de la un profesor de la școala din sat și s-a alăturat altor aproximativ 100 de tineri care mergeau din sat în sat pentru a-i face campanie lui Codreanu. Coman și-a descoperit pasiunea pentru discursul public și intra în conflicte verbale cu propagandiștii celorlalte partide în timp ce le cerea sprijinul spectatorilor. La trei luni după alegerile parțiale din Neamț, Coman a plecat din nou de acasă pentru a contribui la organizarea Legiunii în județul vecin, Mureș. În 1931 și 1932, Coman a participat la două marșuri propagandistice în județul Mureș, certându-se cu preoții greco-catolici de acolo și încercând să-i convingă pe unguri că erau de fapt români, „maghiarizați”.

Când au avut loc alegerile parțiale în Tutova, în aprilie 1932, Coman s-a oferit din nou voluntar pentru a face propagandă. Împreună cu alți legionari, a parcurs distanțe lungi pe jos, s-a bătut cu jandarmii și în cele din urmă a fost arestat. Coman s-a implicat în campanie în județul său natal, Turda, în timpul alegerilor generale din iulie 1932, iar în 1933 a fost arestat după ce s-a încăierat cu jandarmii în timpul unei campanii propagandistice în județul Alba. Deși a fost rănit în aceste conflicte, Coman a mers la București în august 1933 pentru a ajuta la construirea Casei Legionarilor Răniți – mai târziu Casa Verde. Aici a cunoscut legionari din toată țara și a participat la vizita oficială făcută de diplomatul italian Eugenio Coselschi. În 10 decembrie 1933, când Guvernul a dizolvat Garda de Fier, Coman a fost arestat alături de alți nouă legionari din Turda și apoi din nou, pe 29 decembrie, după asasinarea prim-ministrului Ion G. Duca. În anul următor, Codreanu l-a decorat cu Crucea Albă de trei ori. Coman a stat în închisoarea Jilava până în aprilie 1934, când a fost recrutat și trimis la Galați pentru stagiul militar obligatoriu. Coman susține că a fost persecutat de comandanții de unitate pentru că fusese legionar, dar că nu a reacționat deoarece nu a dorit să păteze „prestigiul” Legiunii. Îi vizita pe legionari de fiecare dată când avea permisiune și astfel era la curent cu schimbările din cadrul mișcării, cunoscând și legionari care se aflau de asemenea în armată. În octombrie 1936, după ce a terminat armata, s-a dus imediat să facă propagandă la Târgu Mureș, locul unde se desfășurase cu șapte luni înainte congresul studențesc la care legionarii îi amenințaseră cu moartea pe liderii locali. Din cauza activismului său în județul Mureș, Coman nu mai avea timp să-și câștige traiul, așa că locuia și mânca în casele altor legionari”. Y. Obidin, <https://razboiul-pentrutrecut.wordpress.com/2016/09/20/activismul-fascist-in-romania-interbelica-ii-mobilizarea-sustinatorilor-in-miscarea-legionara/> accesat la 25 iulie 2024.

păcate în mare parte erau adevărate. Așa au apărut o mulțime de secte mai cu seamă în America unde jidanii au avut mari posibilități de creație talmudică. Predicatori jidani au fost și sunt și astăzi în lume și la noi în țară care interpretează biblia și noul testament în așa fel încât nu mai rămâne nimic din religia creștină. Eu ca să înțeleagă poporul cu ușurință pericolul sectelor religioase pentru credința, creația și unitatea spirituală a neamului românesc am trecut la o formulă simplă însă cu mare efect de pricepere. Credința noastră creștină am asemănat-o cu un vas de sticlă în care erau câteva sute de mere de aur. Fiecare măr era o părticică din comoara religiei lui Cristos Mântuitorul.

Vine secta adventiștilor de sâmbătă și susțin că sâmbăta este ziua a șaptea care este lăsată de Iehova zi de odihnă. Și părăsesc biserica în care s-au născut părinții și strămoșii și se rup sufletește de părinți, frați, surori și restul societății. Prin această sectă se fură un măr de aur din vasul de sticlă. Urmează a doua sectă care spune că nu avem nevoie de biserică și popi fiindcă Mântuitorul a spus: „Când vă adunați trei în numele meu acolo este biserica...”. Și se mai fură un măr din vas. Vine a treia sectă care spune că nu trebuie să ne facem cruce fiindcă crucea ne amintește de suferințele Mântuitorului. Și se mai fură un măr din vas. Vine a patra sectă care spune: noi nu ne botezăm de mici, ci doar când ajungem mari, când putem cunoaște ce este bine și ce nu este bine. Și uite așa, circa 600 de secte fiecare fură câte un măr din vas până ce rămâne gol. Și așa se golește sfânta noastră credință creștină de toate nestematele ei. Și neamul se fărâmițează. Credința creștină a fost scutul de oțel al neamului românesc că existăm azi ca neam în lume. Ce se alege de poporul care nu mai are credință și unitate sufletească? Rămâne singur în bătaia vânturilor și a răutăților care-l duc la pieire sigură.... Propovăduitorii sectelor religioase au ochi de vultur și miros de hienă și găsesc cu repezeală punctul slab pe care îl atacă. Acest punct este corupția unor clerici atât de la orașe cât mai cu seamă de la sate. Sectele au prins teren doar în acele sate unde preotul era slab, lacom ca un samsar și arogant și distant cu credincioșii”⁴.

Fragmentul de text pe care l-am transcris aici face parte dintr-un calup mai mare în care sunt înfierate și analizate superficial principalele pericole care asediază România și românitatea: comunismul, masoneria⁵ și sectele: „Așa am explicat noi poporului ce este masoneria, comunismul și sec-

---

4 Arhivele Naționale ale Românie – Serviciul Județean Cluj, *Fond personal Vasile Coman*, Dosar 3. *Memorii legionare*, filele 9-10

5 *Ibidem*, fila 10.

tele religioase și cine profită de pe urma lor. În anul 1931 din 24 de protocoale 23 erau înfăptuite, al 24-lea fiind în curs de îndeplinire. Când se va împlini complet al 24-lea protocol se va trece la împlinirea și aplicarea angajamentului pe care îl ia un mason de gradul 33 când depune un îngrozitor jurământ care durează 30 de minute și se termină cu fraza „cu mațele ultimului popă am să spânzur pe ultimul rege”. Această manieră globală de a vedea puse de-a valma curente ideologice, instituții la limita legalității și comunități religioase recunoscute și funcționale ne arată că extremismul de dreapta avea filtre de gândire extrem de reductive și tindea să diabolizeze tot ce nu este omologat prin ciurul cu sită deasă al gândirii legionare.

Teza privilegiată de Coman este un loc comun, chiar un automatism al gândirii extremiste, dar ea înainte de a fi glisat spre extremism a avut o matrice în gândirea conservatoare de la jumătatea secolului al XIX-lea. Unul dintre versanții gândirii conservatoare a fost cel al menținerii statu-quo-ului social-cultural. Cheagul esențial al organizării social-culturale era creștinismul în variantele ierarhizate și instituționalizate mai cu seamă de la final de secol XVI. În dinamica economico-socială din preajma revoluției de la 1848 și de după, emergența burgheziei liberale, neomologate etnic, a presat în sensul unei flexibilizări sociale, flexibilizare interpretată ca destabilizantă, din partea grupurilor conservatoare. În aceste circumstanțe a fost identificat elementul etnic, emergent economic și divers de corpul națiunii: evreul. În consecință, orice fel de punere în discuție a ierarhiei și a stabilității instituționale a fost văzută ca un fenomen amorsat de evrei, finanțat de evrei spre beneficiul evreilor. Fermentații sociali modernizatori au fost asociați, în plan religios, cu tentativa de destabilizare a confesiunilor dominante, iar lipsa de obediență ca tentativă de sectarism. Această perspectivă a animat în mod egal bisericile dominante de pe continentul european, mai cu seamă Biserica Catolică, dar și bisericile ortodoxe, în curs de obținere a autocefaliei. Tipul acesta de gândire era și este și astăzi de un conformism devastant și anistoric, fiind în mod limpede o structurare ideologică și nu un adevăr probat. Susținătorii acestei perspective fie ignorau, fie nu cunoșteau nici istoria creștinismului primitiv, nici a creștinismului medieval, nici a creștinismului modern, toate cele trei epoci fiind traversate de frământări sociale generate de curente de gândire și luări de poziții abil catalogate drept „secte”.

Situația reală din S.U.A. era ignorată de Coman, în pofida răspândirii istoriei americane în spațiul românesc. Nu era nevoie de interferențe

iudaice pentru difuzarea facțiunilor confesionale pe acel continent, întrucât colonizarea primordială americană a fost pluriconfesională și așa a și fost federalizată multitudinea de curente religioase, cu mult înainte ca evreii să fie răspândiți în America de Nord, impunând conviețuirea dinamică și mai apoi toleranța. Pentru că toleranța nu se naște din neant, fiind o soluție obținută în durată prin cunoaștere reciprocă și bunăvoință mutuală.

Coman opinează cu emfază că „puzderia de secte” care au apărut în România au fost create artificial pentru „pulverizarea credinței creștine”, un neadevăr flagrant, ele apărând în mod natural, din segmentări și coagulări de doctrine, orientări și viață instituțională diferită, iar activitatea lor în dimensiune temporală de lungă durată învederează că nu au pulverizat creștinismul, ci mai degrabă l-au potențat și nuanțat.

Vorbește, în același timp, în manieră corporal/corporatistă despre o biserică care se vrea a fi mamă, asumând, din pseudolecturi ecclesiologice mai degrabă, o imagine a Bisericii Catolice, decât a Bisericii Ortodoxe. Înfierând cu verbul tipologia preotului delăsător care este el singur vinovat de răspândirea naturală a unor noi experiențe religioase, Coman neglijează faptul că preoții ortodocși, pe lângă faptul că s-au modernizat și mondenizat, nu puteau ține pasul cu hermeneutica biblică, cu progresul ecclesiologic, întrucât tipul de școlaritate oferit nu era de natură să facă față polemicilor și interpretărilor venite pe filiera științelor biblice, a arheologiei biblice, a filosofiei cu accente creștine. Dar, mai ales, Coman ignora ideea că România interbelică se deschidea pentru prima dată cu adevărat spre modernitate, iar confruntarea cu modernitatea induce, pe de o parte, la confruntare pacifică și edificatoare, dar pe de altă parte, la rezerve și reacții de autoconservare.

În panoplia de noi denominațiuni confesionale care ar strica imaginea idilică pe care extremistul Coman o are despre viața religioasă românească, prima pe care o înfierează este adventismul. Biserica Adventistă de Ziua a Șaptea⁶ își are originea în perioada interbelică, când s-a creat organizația centrală sub denumirea de Uniunea de Conferințe a Bisericii Adventiste (1921). Statutul bisericii a fost semilegal timp de aproape două decenii. Recensământul din anul 1930 a relevat existența a 16.102 adventiști. Nu știm care a fost motivul lui Coman, dacă are origine personală

---

6 *Istoria Bisericii Adventiste din România povestită de pastorul Gheorghe Graur*, București, Editura Viață și sănătate, 2019.

sau e o alegere la întâmplare. Cu siguranță că putem detecta o sorginte ideologică, adventiștii, la nivel epidermic, fiind percepuți de legionari ca proximi evreilor din optica liturgică. Coman vede în existența adventismului un pericol social, dincolo de cel confesional, cu destructurarea nivelului societal de organizare publică a comunității „*părăsesc biserica în care s-au născut părinții și strămoșii și se rup sufletește de părinți, frați, surori și restul societății*”. Nonsensul celor ilustrate de extremistul Coman este mai mult decât evident: adventiștii români nu au făcut decupaie sociale, nu au creat discrepanțe în societate, au respectat societatea publică precum orice altă comunitate, iar apartenența lor la fibra națională pe linie genealogică nu a fost afectată cu nicio câtime.

Celelalte denominațiuni confesionale nu sunt înverdate în mod direct, Vasile Coman ridiculizând, în mod ofensiv și nedrept, alte tipuri de practici liturgice comune mai multor confesiuni între care baptismul⁷ și pentecostalismul⁸ sunt cele mai recognoscibile: *Urmează a doua sectă care spune că nu avem nevoie de biserică și popi fiindcă Mântuitorul a spus: „Când vă adunați trei în numele meu acolo este biserica,...Vine a treia sectă care spune că nu trebuie să ne facem cruce fiindcă crucea ne amintește de suferințele Mântuitorului.. Vine a patra sectă care spune: noi nu ne botezăm de mici, ci doar când ajungem mari, când putem cunoaște ce este bine și ce nu este bine.*

În efortul lui de a se opune procesului modernizator care atingea și planul confesional românesc, legionarul Coman ajunge să recenzeze un număr neverosimil de „600 de secte” care ar activa în România cu intenția, în imaginarul lui deformat, de a afecta unitatea țării. Exagerarea, probabil cu bună știință făcută, mărturisește modul în care în epocă funcționa mentalitatea extremistă care inflama propaganda cu cifre artificiale menite să inducă ideea de asediu masiv și coordonat asupra credinței creștine, ca și cum „sectele” nu ar fi fost ele însele o altă manieră creștină de viziune asupra vieții și morții.

Exasperarea anistorică a credinței creștine în matricea legionară se vedește în concluzia pe care o pune la această analiză: „*Credința creștină a*

---

7 În România, prima biserică creștină baptistă a luat ființă în anul 1856 în București, prin misiunea Bisericii Baptiste Germane. În deceniile următoare și mai apoi între cele două războaie mondiale, prezența și influența spirituală a baptiștilor s-au făcut simțite în majoritatea regiunilor țării, în special în Transilvania și Banat.

8 Cultul Pentecostal - Biserica lui Dumnezeu Apostolică - are la bază Asociația credincioșilor pentecostali care s-a constituit în anul 1924.

fost scutul de oțel al neamului românesc că existăm azi ca neam în lume. Ce se alege de poporul care nu mai are credință și unitate sufletească? Rămâne singur în bătaia vânturilor și a răutăților care-l duc la pieire sigură..." Se învederează, în acest paragraf lait-motiv-ul menționat al distincției legionare între credința creștină și cea interpretată potrivit grilei evreiești generatoare de secte. În mod limpede Vasile Cristea nu stăpânește domeniul ecclesiologic, nu înțelege fenomenologia religioasă nu numai din România, ci în general. Credința creștină invocată nu a fost uniformă în istoria românilor, a avut multiple fațete marcând evoluția timpurie de la păgânism la creștinism popular și apoi instituționalizat, cu lideri care nu au fost doar ortodocși, ci au fost și catolici până aproape de epoca celui ce scria (regele Carol I). Așadar această pledoarie făcută generic în numele „credinței creștine” nu se vădea a fi decât o acuză gratuită făcută de un extremist la adresa celorlalte denotațiuni religioase.

Practica misionară prin care noile confesiuni au fost cunoscute în țara noastră este înfierată de Coman cu cuvinte grele: *Propovăduitorii sectelor religioase au ochi de vultur și miros de hienă și găsesc cu repezeală punctul slab pe care îl atacă*. Probabil victimă a modului în care însuși legionarii își recrutau clandestin comilitonii, extremistul Coman în spirit totalizant, dacă nu chiar totalitar, consideră că discuțiile și hermeneutica misionară sunt aspecte ce trebuie amendate, dacă nu sunt univoc direcționate spre păstrarea statu-quo-ului extremist sau dorit de extremiști. Recunoaște însă că, de fapt, misiunea creștină a celor care erau îndrituiți să o facă a eșuat din cauze de natură ce țin de pathosul, mai bine zis lipsa acestuia, cu care trebuie să-și satisfacă vocația, iar noua hermeneutică biblică adusă de „sectanți” poate suplinește nevoi spirituale care nu au fost împlinite de cei chemați să facă activitate duhovnicească și o convertesc, pe aceasta din urmă, în activitate lucrativă.

Vasile Coman ne-a lăsat nouă „moștenire”, prin intermediul memoriilor sale, un punct de vedere asupra confesiunilor neoprotestante care era în spiritul extremismului românesc și va continua să fie în tot interbelicul. Un ziar interbelic, cunoscut pentru pozițiile tranșante ale extremei drepte, „Sfarmă Piatră”, în numărul 64 din 18 februarie 1937⁹ afirma, într-un articol intitulat „Decreștinarea României” semnat de Mihai Prăjescu, redactor în epocă la „Buletinul anti-iudeo-masonic”: „Sectarismul religios nu-i decât

---

9 „Sfarmă Piatră”, în numărul 64 din 18 februarie 1937, p.10.

bolșevism religios. El anarhizează și bolșevizează spiritul poporului român, pregătind pe cale religioasă ce nu s-a reușit prin mijlocul luptei de clasă a partidelor: social-democrat, național țărănist și comunist: revoluția social-politică. Așa s-a procedat în Rusia unde erau 120 de secte. Ne așteaptă soarta Rusiei ori a Spaniei. Situația e alarmantă. Sectele au trecut de la prima etapă, de la propaganda de prozelitism, care a dus la crearea unui creștin sectant, rupt de sub autoritatea moală și controlul Bisericii, au trecut la a doua etapă: contra autorității civile constituite în Stat”.

Iată așadar o progresie a aversiunii față de confesiunile neoprotestante. Dacă pentru Vasile Coman situația agasantă a „sectelor” afecta religiozitate „pur românească”, pentru Mihai Prăjescu, chestiunea transgresa frontiera religioasă și afecta zona organizării comunității politice și a instrumentului activ al acesteia – ceea ce convențional numim stat. Ceea ce e rizibil în tot acest demers propagandistico-jurnalistic este etichetarea „sectelor” ca agenți ai bolșevismului. În spirit totalizant și totalitar Prăjescu, ca și Coman, nu acceptă alternativă la ceea ce era în epocă un loc comun, „religia de stat”. Mizând pe un tip reducionista de simfonie, de antică descendență constantinopolitană (nefuncțională în cazul Spaniei), cei doi extremiști susțin că statul trebuie dublat de o unică confesiune, responsabilă cu destinul comunității, orice altă confesiune, care, atenție, afectează fibra etnică, fiind un pericol de moarte pentru comunitatea publică și religioasă. Să amintim că, în același timp, apărea în revista „Sfarmă Piatră” un proiect al „statului etnocratic”¹, idee a lui Nichifor Crainic, ceea ce ridica clare probleme de legitimitate publică pentru celelalte etnii din România, dincolo de evidenta aversiune față de evrei.

Textul este redactat la senectutea lui Vasile Coman, în liniștea refugiului său pluridecenal din Germania², dar vibrează de același extremism

---

1 *Programul Statului Etnocratic*, în „Sfarmă Piatră”, nr. 78, 27 mai 1937, p. 6.

2 Despre destinul postbelic al lui Coman vorbește Cicerone Ionițoiu: „Vasile Coman, fost comisar legionar în poliția de la Luduș, de unde a fugit în Germania, după rebeliunea din 1941. Acolo, la Rostock, a fost unul dintre cei mai feroci legionari ce a acționat sub comanda lui Nicolae Petrașcu. Venit în țară după 1945, a fost făcut agent al siguranței pe lângă Petrașcu și a comunicat venirea curierului Dragoș Hoinic, trimis în 1948 de către Horia Sima. Nicolschi, pe baza acestei informații, a aranjat ca siguranța ungară să-l aresteze și, de acolo, l-a dus cu avionul la București. Între timp, a pregătit Ordinul de arestare a fruntașilor legionari din 15 Mai 1948. Au fost arestați 3229 de legionari. Dar comuniștii l-au arestat și pe Vasile Coman, care a avut avantajul că n-a mai fost torturat, în schimb, folosit ca informator pe lângă căpeteniile din Aiud. După

ca și atunci când era martor și factor al destabilizării debilei democrații din monarhia constituțională. Practic Coman, deși a trăit în exil, a rămas conectat la valorile intoleranței, extremismului totalizant care nu acceptă alternativa sau confruntarea cu aceasta. Este un memento pentru cultura istorică de la noi să constatăm că un personaj interbelic, pătruns de extremism, nu a asimilat nimic din cultura toleranței specifice noii Germanii postbelice, rămânând profund ancorat în realitățile ce i-au marcat tinerețea.

Evoluția istorică ulterioară, în pofida totalitarismelor traversate, a infirmat tot ceea ce au perorat Vasile Coman și Mihai Prăjescu. Confesiunile neoprotestante sunt elemente componente marcante ale peisajului religios românesc, cu o loialitate impecabilă față de statul român, respectate în comunitatea religioasă națională.

Bibliografie generală:

Izvoare:

- Arhivele Naționale ale României – Serviciul Județean Cluj, Fond personal Vasile Coman, Dosar 3. Memorii legionare.

---

eliberare, reeducat, i s-a dat drumul să plece în străinătate, cu misiunea de a omorî patru comandanți legionari: Vasile Boldeanu, Ilie Gârneață, Constantin Papanace și Horia Sima. A fost trimis în Elveția, la un anume Văcaru, care avea o școală de dans și acesta l-a trecut în sudul Franței, unde s-a ocupat cu lucrul la un fel de fermă. A reușit să-i avertizeze pe respectivii vizați și s-a ascuns la Hamburg, lucrând ca spălător de vase într-un restaurant din port. Îmi spune că până în 1981 nu a luat legătura cu nimeni, la această dată a venit la Freiburg, în R.F.G., unde se aflau stabiliți unii dintre camarazii cu care stătuse închis la Rostock: preotul Mitică Popa și publicistul Petre Vălimăreanu. Era un om curios, poate marcat și de teama de a nu fi executat programul pentru care a fost trimis. Dar totuși s-a plasat pe linia prin care securitatea căuta să manipuleze exilul: preocuparea pentru salvarea Ardealului amenințat de unguri. A scris o broșură *Contra propagandei maghiare*, la încheierea căreia scrie, ca un îndemn: *Noi, toți românii din Diaspora, trebuie să încheiem un legământ, să lăsăm toate celelalte preocupări, oricât de înalțătoare ar fi ele, din toate punctele de vedere, să le lăsăm deocamdată pe planul doi, să ne unim în cuget și simțiri și să închegăm un front de luptă pe care să-l opunem vrăjmașilor noștri seculari.*

Era clar că era consemnul Bucureștiului de a lăsa la o parte problema arestărilor din țară, a persecuțiilor, a demolărilor și a Basarabiei și Bucovinei de Nord (care fuseseră răpite și populația, exterminată prin deportare) și, într-un cuvânt, să nu ne preocupăm de drama celor de acasă. De fapt, în acest scop veneau trimiși din țară, unii după alții".
<https://www.literaturasidepentie.ro/mana-lunga-a-securitatii/> accesat la 25 iulie 2024.

Bibliografie:

- HEINEN, Armin, Legiunea „Arhanghelul Mihail“, mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional, traducere de Cornelia și Delia Eșianu, București, Editura Humanitas, 2006.
- *Istoria Bisericii Adventiste din România povestită de pastorul Gheorghe Graur*, București, Editura Viață și sănătate, 2019.
- SANDU, Traian, Istoria Gărzii de Fier. Un fascism românesc, Chișinău, Editura Cartier, 2020.
- VEIGA, Francisco, Istoria Gărzii de Fier (1919-1941). Mistica ultranaționalismului, trad. M. Ștefănescu, București, Editura Humanitas, 1995.
- Revista „Sfarmă Piatră”, București, nr. 64 din 18 februarie 1937, p.10. și nr. 78, 27 mai 1937, p. 6.

Sitografie:

- <https://www.literaturasidetentie.ro/mana-lunga-a-securitatii/> accesat la 25 iulie 2024.
- <https://razboiulpentrutrecut.wordpress.com/2016/09/20/activismul-fascist-in-romania-interbelica-ii-mobilizarea-sustinatorilor-in-miscarea-legionara/> accesat la 25 iulie 2024